

ความเป็นมาของ การจัดการชายแดนใต้: เรื่องเล่าการประท้วง กรณี 'สะพานกอตอ' สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

พิเชฐ แสงทอง

เดือนธันวาคมสำหรับคนทั่วไปอาจจะเป็นเดือนสุดท้ายแห่งปีที่อาจคาดหวังได้ว่าอะไรต่อมิอะไรที่ไม่พึงปรารถนาซึ่งดำเนินการผ่านมามาตั้งแต่ต้นปี น่าจะถึงคราวจบสิ้น พร้อมกับจะได้รอคอยสิ่งดี ๆ ที่ จะมาถึงพร้อมกับศักราชใหม่อย่างมีความหวัง แต่สำหรับคนไทยเมื่อ พ.ศ. 2518 ทั้งศักราชเก่าและ ศักราชใหม่ดูเหมือนจะเต็มไปด้วยสถานการณ์ ขวัญเสียไม่รู้จบ ทั้งสถานการณ์สงครามประชาชน การชุมนุมประท้วงภายในของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การปราบปรามคอมมิวนิสต์ก่อการร้ายและการเคลื่อนไหว แบ่งแยกดินแดน ตลอดจนสงครามเวียดนาม กระทั่ง ส่งผลกระทบต่อการเมืองที่รัฐบาลบริหารงานบน สภาวะที่ไร้เสถียรภาพอย่างต่อเนื่อง

สำหรับคนปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เดือน ธันวาคม 2518 ยิ่งเป็นเดือนที่สิ้นสะท้อนขวัญพวก เขายิ่งขึ้นเมื่อช่วงต้นเดือนได้เกิดเหตุการณ์สังหาร ชาวบ้านจากบาเจาะ 5 ศพก่อนนำศพทิ้งในแม่น้ำ สายบุรี แต่เนื่องจากมีเด็กชายคนหนึ่งรอดชีวิต มาจากเหตุการณ์นั้นได้ว่ายน้ำขึ้นฝั่งมาเปิดเผย เหตุการณ์ให้โลกรู้ กระทั่งก่อให้เกิดการชุมนุมประท้วง ครั้งสำคัญที่ต่อเนื่องยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ การชุมนุมของชาวยายแดนใต้ นักการเมืองมุสลิมที่

มีชื่อเสียงผู้หนึ่งกล่าวว่า การประท้วงนี้เป็นการชุมนุม ครั้งแรกและครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การต่อสู้ ของชาวมลายูมุสลิม (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 163) และแม้จะเกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้น จนมีผู้สูญเสียเพิ่มขึ้น อีกทั้งฝ่ายผู้ประท้วง ชาวบ้าน และทหาร แต่ในมุมมอง ของนักวิชาการบางส่วนการชุมนุมนี้เป็นการแสดงออก อย่างสันติของชาวมลายูมุสลิมชายแดนใต้ อันถือ “เป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวมลายูมุสลิมต่อสู้ด้วยสันติวิธี” (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, 2559, น. 94)

บทความนี้ใคร่เสนอรายละเอียดและแง่มุม ต่าง ๆ ในเหตุการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะความ เคลื่อนไหวของฝ่ายต่าง ๆ ตลอดจนจะได้พิจารณา ท่าที และการจัดการของรัฐเพื่อทุเลาสถานการณ์ และความรุนแรงเพื่อจะได้เห็นถึงมุมมองของรัฐบาล ในขณะนั้น ซึ่งเป็นมุมมองที่สัมพันธ์กับการแก้ปัญหา ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะเด่น และอาจเห็นได้ถึงพัฒนาการของการจัดการปัญหา ชายแดนใต้ของรัฐ ตลอดจนจะได้พิจารณาว่าทหกรรม หลักอันเป็นวาทกรรมที่อยู่เบื้องหลังการชุมนุมของ ผู้ประท้วงในเหตุการณ์สำคัญที่เป็นหมุดหมายทาง ประวัติศาสตร์ของปัตตานีนี้

ความเป็นมาของเหตุการณ์

สาเหตุของการชุมนุมประท้วงครั้งประวัติศาสตร์ของปัตตานีครั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ชาวบ้านชาวบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส จำนวน 5 คน ถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต ต่อมาเมื่อผู้พบศพในแม่น้ำสายบุรี อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เปรียบต่อระหว่างปัตตานีและนราธิวาส แต่เด็กชายชื่อแม บราเซ ซึ่งถูกทำร้ายด้วย ไม่เสียชีวิต วัยน้ำขึ้นฝั่งไปขอความช่วยเหลือจากชาวบ้าน ต่อมาก็มีการแจ้งความโดยชี้เบาะแสถึงกลุ่มผู้ก่อเหตุที่เป็นนาวิกโยธิน แต่หลายวันต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ยังไม่สามารถจับกุมตัวคนร้ายได้ ในวันที่ 6 ธันวาคม 2518 ญาติผู้ตายกับ ด.ช. ชื่อแม ผู้รอดชีวิตจึงได้นำเรื่องนี้ไปเปิดเผยต่อนายสุทิน ภูยธนานนท์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี เรื่องราวจึงเป็นที่รับรู้ของคนในวงกว้างมากขึ้น

รายละเอียดจากปากคำของเด็กชาย สรุปได้ว่า เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2518 นายสมมะแอ ปาแย ได้ว่าจ้างนายอุซัง กาเซ็ง ขับรถไปส่งชายชาวไทยพุทธไม่ทราบชื่อผู้หนึ่งในตลาดตัวเมืองนราธิวาส (อาร์พียู อุตสาหกรรม, 2558, น. 125) นายอุซัง กาเซ็ง ได้ชวนนายบราเฮง กากะ นายอารง บราเซ นายสมมะแอ อีซอ นายสมมะแอ ปาแย และ ด.ช. ชื่อแม บราเซ ซึ่งเป็นเพื่อนและญาติเดินทางร่วมไปด้วย ในตอนขากลับซึ่งเป็นเวลาค่ำแล้ว เมื่อมาถึงวัดเชิงเขา ตำบลบารู กาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ได้มีทหารหน่วยนาวิกโยธิน ซึ่งตั้งค่ายอยู่ที่นั่นเข้ากันรถให้หยุด พร้อมกับเรียกให้นายสมมะแอ ปาแย และนายสมมะแอ อีซอลงจากรถ แล้วพาเข้าไปในวัดอยู่นานประมาณเกือบครึ่งชั่วโมงจึงได้นำตัวกลับออกมาแล้วนำคนทั้งหมดขึ้นรถบรรทุกยี่ห้อเอ็มซีของทหารจำนวน 2 คัน ออกเดินทางต่อไปโดยแยกให้หนึ่ง เมื่อออกเดินทางไปได้สักครู่หนึ่ง ทหารได้เอามีดปลายแหลมแทงข้างหลัง และใช้ไม้ฟาดศีรษะ จนถึงแก่ความตาย 5 รายและสลบ 1 ราย และเมื่อรถแล่นไป

ถึงสะพานกอตอ ซึ่งเป็นเขตติดต่อระหว่างจังหวัดนราธิวาส และจังหวัดปัตตานี นาวิกโยธินจึงได้นำร่างของผู้เคราะห์ร้ายโยนทิ้งน้ำ (สยามจดหมายเหตุ, 2519ก, น.6)

การประท้วงเริ่มคุกรุ่นขึ้นก่อนที่สายบุรี ก่อนจะเคลื่อนและขยายตัวเข้าสู่เมืองปัตตานีบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด โดยเริ่มต้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 นักเรียน นักศึกษา และประชาชนจากสามจังหวัดภาคใต้เข้าร่วมในระยะแรกประมาณสองพันคน ทั้งนี้ได้มีศูนย์เฉพาะกิจก่อตั้งขึ้นโดยการประสานงานของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มสลัดัน” เรียกว่า “ศูนย์พิทักษ์ประชาชน” หรือ Pusat Pembela Rakyat เป็นกลุ่มแกนหลักในการขับเคลื่อน และเป็นตัวกลางเสนอข้อเรียกร้อง ประสานกับฝ่ายราชการ และควบคุมเวที ตลอดจนกำหนดยุทธศาสตร์การชุมนุม นอกจากนี้ยังมีตัวแทนนักศึกษาจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยเกรียงกมล เลาหะไพโรจน์ และสุธรรม แสงประทุม เลขาธิการ เข้ามาเป็นผู้ประสานงานนักศึกษาและการชุมนุมด้วย¹

ทั้งนี้ ผ่านการประสานงานของศูนย์พิทักษ์ประชาชน และตัวแทนจากศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ทางกลุ่มผู้ชุมนุมได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในช่วงแรก 4 ข้อ คือ 1) ให้ทางราชการดำเนินการสืบสวนหาผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย 2) ให้รัฐบาลจ่ายค่าทำขวัญแก่ครอบครัวของผู้เสียชีวิต 3) ให้รัฐบาลทบทวนนโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) ให้ชี้แจงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบข้อเท็จจริง

ต่อมาศูนย์พิทักษ์ประชาชน ได้ยื่นข้อเรียกร้องเพิ่มเติมอีก คือ ให้รัฐบาลถอนทหารออกจากสามจังหวัดภาคใต้ภายใน 7 วัน และให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีเดินทางลงพื้นที่มารับฟังข้อเรียกร้อง และเจรจาตกลงแก้ปัญหาด้วยตนเอง

อย่างไรก็ดี ระหว่างที่ข้อเรียกร้องทั้งหลายดัง

**การรวมตัวกันตั้งคำถามกับรัฐบาล
จึงไม่ใช่การลุกฮือต่อต้าน แต่ถูกทำความเข้าใจว่าเป็นการใช้สิทธิ
และการเรียกร้องสิทธิให้แก่ตนและประชาชนที่สูญเสีย
เป็นสิทธิที่จะรับรู้ความเป็นจริง สิทธิในการเข้าถึง
กระบวนการยุติธรรม และการไม่เลือกปฏิบัติ**

ข้างต้นยังไม่ทันได้รับการปฏิบัติตาม วันที่ 13 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่ 3 ของการชุมนุม ก็ได้เกิดเหตุการณ์ที่กระพือโหมให้กลุ่มผู้ชุมนุมเกิดข้อสงสัย การปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ขึ้นมาอีก เมื่อได้มีผู้ขว้างระเบิดเข้าไปในที่ชุมนุม เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตทันที และในเวลาต่อมา รวม 12 คน และได้รับบาดเจ็บอีก 25 คน โดยระเบิดนี้กลุ่มผู้ชุมนุม และนักศึกษา จำนวนหนึ่งตั้งข้อสงสัยถึงที่มาจากรัฐบาลของ ศาลากลางจังหวัด (วณิช สุทธรนท์, 2554, น. 35) และช่วงที่เกิดเหตุไฟฟ้าก็ดับกะทันหัน (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 105, 114)

เหตุการณ์ที่เปรียบเสมือนการเติมเชื้อไฟนี้ ทำให้กลุ่มผู้ชุมนุมมีแนวร่วมขยายตัวออกไปมากขึ้น เช่น กลุ่มชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ หลายกลุ่ม ได้ประสานงานเปิดการประชุมเฉพาะกิจขึ้นที่ มัสยิดดารุลอะมาน ถนนเพชรบุรี กรุงเทพฯ ก่อนจะออกแถลงการณ์เรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการ โดยส่วนรวม 5 ข้อคือ 1) ให้รัฐบาลรับผิดชอบในเหตุการณ์สังหารหมู่ 5 ศพ และดำเนินการสอบสวน ทหารนาวิกโยธินที่กระทำความผิดครั้งนี้โดยด่วนที่สุด 2) ให้รัฐบาลรับผิดชอบในกรณีสังหารหมู่ประชาชน หน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีครั้งนี้ และดำเนินการสอบสวนลงโทษผู้กระทำความผิดตามกระบวนการ ยุติธรรมโดยด่วนที่สุด 3) ให้รัฐบาลชดเชยค่าเสียหาย ค่ารักษาพยาบาลแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต และผู้บาดเจ็บทุกคน 4) ให้รัฐบาลพิจารณาทบทวนนโยบาย

การปกครองและปราบปรามในจังหวัดภาคใต้ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายโดยด่วนที่สุด และ 5) ให้รัฐบาลแถลงการณ์รายละเอียดกรณีสังหารหมู่ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนทราบโดยเร็ว

ขณะเดียวกัน สถาบันการศึกษาในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ที่เดิมยังคงสงวนท่าทีอยู่บ้าง เมื่อเกิดระเบิดกลางฝูงชนครั้งนี้จึงตัดสินใจเข้าร่วม สนับสนุนการเคลื่อนไหว และออกร่วมเดินขบวน ประท้วงด้วย ขณะที่องค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี แม้กลุ่มผู้บริหาร องค์กรยังคงลังเลอยู่ และประกาศให้นักศึกษา ชะลอการเข้าร่วม แต่ก็มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งไม่ เชื่อฟังประกาศดังกล่าว ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ ร่วมกิจกรรมกับกลุ่มพิทักษ์ประชาชน และร่วมมือกับ นักศึกษาจากสถาบันอื่น ๆ ทั้งจากกรุงเทพฯ และ จากภาคใต้ด้วยกันร่วมปฏิบัติการในฐานะ แนวร่วมของการชุมนุม

ความเคลื่อนไหวนี้ได้ก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมมือ ของกลุ่มนักเรียนนักศึกษา 8 สถาบันในพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่และ วิทยาเขตปัตตานี วิทยาลัยพะเยะลา มหาวิทยาลัย ศรีนครินทร์วิโรฒ (สงขลา) วิทยาลัยครูยะลา วิทยาลัยครูเทคนิคภาคใต้ โรงเรียนการช่างปัตตานี โรงเรียนเทคนิคยะลา และโรงเรียนประจำจังหวัด นราธิวาส โดยทั้งหมดได้มีมติให้หยุดเรียนเพื่อ สนับสนุนการประท้วงอย่างไม่มีกำหนด พร้อมกัน

การสื่อสารการประท้วงโดยการเดินขบวนในเมือง
ในรูปจะเห็นนักเรียนและนักศึกษาเข้าร่วมด้วยคับคั่ง

นั้น ก็มีการเดินขบวนประท้วงไปตามถนนสายต่างๆ ในตัวเมืองปัตตานี เพื่อเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นด้วย

การที่มีแนวร่วมเพิ่มอย่างกว้างขวางขึ้นนี้เองที่ทำให้ศูนย์พิทักษ์ประชาชนมีความมั่นใจที่จะรุกคืบข้อเรียกร้องรัฐบาลมากขึ้น โดยเมื่อเหตุการณ์ยืดเยื้อมาจนถึงวันที่ 22 ของการประท้วง ศูนย์ฯ ก็สร้างวิถีด่านรัฐบาลและแสวงหาแนวร่วมเพิ่มเติมโดยการประกาศมาตรการใหม่ในการต่อสู้เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2519 รับสมัครชายฉกรรจ์ 3,000 คน กำหนดคุณสมบัติว่ามีอายุ 18 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่ยอมเสียสละ กล้าหาญ และไม่มีพันธะผูกพันใด ๆ “เพื่อให้ทำงานชิ้นหนึ่ง ซึ่งไม่ผิดทำนองคลองธรรม” ปรากฏว่าตั้งแต่วันประกาศจนถึงวันที่ 14 มกราคม มียอดชายฉกรรจ์เข้ามาสมัครมากกว่า 5,000 คน อาสาสมัครเหล่านี้จะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ด้วยเท้าเพื่อไปร้องเรียนขอความเป็นธรรมด้วยตนเอง (สยามจดหมายเหตุ, 2519ข, น. 36) นำข้อเท็จจริงไปเผยแพร่แก่ประชาชนในจังหวัดตามเส้นทางที่ผ่าน อย่างไรก็ตาม มาตรการนี้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้เนื่องจากในที่ประชุมศูนย์ฯ มีความเห็นร่วมกันว่าควรจะใช้เป็นวิธีการสุดท้าย หากวิธีการอื่น ๆ เช่น ชุมนุมยืดเยื้อ การเจรจา และการยื่นข้อเสนองาน ไม่ได้ผล (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 90)

ขณะเดียวกัน ก็ยังมีกลุ่มข้าราชการมุสลิมจากห้าจังหวัดภาคใต้ได้ส่งตัวแทน 7 คน คือ นายเสนีย์ มะตะกาเกกุล นายแวญโซะ สามะอาลี นายอับดุล กอแดร์อูมา นายนิยะปาร์ระเด่นอาหมัด นายสันติพงศ์ นฤมิตรสูตร นายชอและโต๊ะเซ็ง และนายดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ เข้าพบ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีที่บ้านพักชอยสวนพลู เมื่อวันที่ 9 มกราคม เพื่อรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการชุมนุมเรียกร้องครั้งนี้ ข้าราชการเหล่านี้ยืนยันในฐานะคนในพื้นที่ว่ากลุ่มแบ่งแยกดินแดนมีจริง (สยามจดหมายเหตุ, 2519ข, น. 36) เพื่อให้รัฐบาลสร้างสรรคนโยบายที่เหมาะสมกับการจัดการแก้ไข ปัญหาไม่ให้เกิดกระทบต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์ พวกเขายืนยันด้วยว่ากลุ่มแบ่งแยกดินแดนไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การประท้วงครั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ รับปากกับตัวแทนข้าราชการทั้งหมดว่าจะเดินทางไปยังปัตตานีโดยเร็ว ซึ่งนั่นก็ทำให้กลุ่มผู้ประท้วงรอคอย กระทั่งยังรู้สึกผิดหวัง และตั้งข้อสงสัยถึงความจริงจิงในการแก้ไขปัญหายาแดนใต้มากขึ้น เมื่อ นายกรัฐมนตรีไม่ได้ลงไปเจรจาโดยเร็วตามที่รับปากกับกลุ่มข้าราชการไว้

เหตุการณ์ระเบิดกระแทกมีผู้เสียชีวิตจำนวน 12 คน ได้ทำให้แกนนำผู้ประท้วงหรือกันเพื่อแสวงหาที่ชุมนุมใหม่ โดยตกลงเคลื่อนย้ายไปยังมัสยิดกลางปัตตานี ทำให้การชุมนุมยืดเยื้อต่อไป ที่หน้ามัสยิดกลางนี้ สื่อมวลชนรายงานว่า มีผู้เข้าร่วมประมาณ 7,000 คน ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ส่งตัวแทนลงมาเจรจารับข้อเสนอย่อยหลายครั้ง แต่ข้อเสนอบางประการฝ่ายทหารและรัฐบาลก็ไม่สามารถปฏิบัติได้ บางข้อก็ไม่สามารถดำเนินการได้ทันเวลาที่ กระทั่งถึงสัปดาห์ที่ 5 ก็ได้เกิดความตึงเครียดขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อ ร.ต.เริงศักดิ์ วรรณวัฒน์ นายทหารยานเกราะแห่งค่ายอิงคยุทธบริหาร นายทหารซึ่งไปสังเกตการณ์การชุมนุมได้ถูกตีและแทงไปเสียชีวิตที่โรงพยาบาลปัตตานี ในคืนวันที่ 15 มกราคม 2519 เหตุเกิดขึ้น

เมื่อเวลา 20.50 น. ขณะที่ ร.ต.เริงศักดิ์ ขั้วปรยยนต์ ส่วนตัวไปถึงหน้ามัสยิดที่มีรถและคนชุมนุมอยู่เป็นจำนวนมาก (สยามจดหมายเหตุ, 2519ค, น. 80)

เหตุร้ายที่เกิดขึ้นนั้น รัฐบาลได้มีคำสั่งให้ทหารและตำรวจสะกดกันต่อการยุยงต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ และให้ทหารอยู่ในที่ตั้งของตนเพื่อมิให้มีการกระทบกระทั่งกับประชาชนที่ไปร่วมชุมนุมกันอยู่เป็นจำนวนมาก สำหรับกรณีนายทหารถูกทำร้ายเสียชีวิตนั้น ระหว่างการสืบสวนก็ได้มีการแพทย์ ร.ต.เริงศักดิ์ ไปตามถนนย่านใจกลางเมืองปัตตานี ซึ่งการกระทำทำให้ผู้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยาของฝ่ายทหารที่ต้องการสร้างแนวร่วมในหมู่ชาวบ้านในพื้นที่ โดยการแสดงให้เห็นว่าทหารหรือราชการก็ได้รับผลกระทบถึงแก่ชีวิตจากการชุมนุมเช่นเดียวกัน (วาณิช สุนทรนนท์, 2554, น. 74)

เช่นเดียวกับกลุ่มครูในพื้นที่ที่ต้องใช้ชีวิตบนความเสี่ยง เนื่องจากในช่วงทศวรรษนั้น เกิดเหตุการณ์จับครูเป็นตัวประกัน และการสังหารหลายกรณีด้วยกัน ดังที่ปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมที่มีเนื้อหาบันทึกเหตุการณ์ชายแดนใต้ในช่วงเวลาทศวรรษ 2510-2520 (พิเชฐ แสงทอง, 2551, น. 215-216) ครูในพื้นที่ซึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนตามชนบทห่างไกลเมื่อต้องประสบกับเหตุการณ์การชุมนุมประท้วงและการผจญหนักระหว่างทหาร ตำรวจ และกลุ่มชาวมุสลิมรุนแรงเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความประหวั่นพรั่นพรึง ไม่มีความมั่นใจในชีวิตและความปลอดภัย กลุ่มครูจึงไม่เห็นด้วย และไม่ให้ความร่วมมือกับมาตรการบางอย่างของกลุ่มผู้ประท้วงมากนัก โดยเฉพาะกรณีการเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการถอนทหารออกไปจากพื้นที่โดยเร็ว ศูนย์พิทักษ์ประชาชนเรียกร้องเรื่องนี้ โดยขอให้ครูซึ่งเป็นสมาชิก “กลุ่มพิทักษ์สิทธิครู” ร่วมมาตรการกดดันโดยการหยุดการเรียนการสอนการประท้วง แต่ทางศูนย์พิทักษ์สิทธิครูเห็นว่าทางศูนย์ไม่มีนโยบายที่จะหยุดโรงเรียน ทั้งไม่เห็นด้วยที่จะให้ถอนกำลังทหารออก

จากพื้นที่ เนื่องจากยังต้องการให้ทหารรักษาความปลอดภัยให้ระหว่างการปฏิบัติงานอยู่ แม้จะมีการประชุมเรื่องนี้ถึง 2 ครั้งด้วยกัน แต่ทางครูก็ไม่เปลี่ยนแปลงมติแต่อย่างใด

สิทธิ สันติ และการสื่อสาร: การชุมนุมเรียกร้องในมโนทัศน์ของผู้ประท้วง

ในบริบทสังคมและการเมืองไทยขณะนั้น กล่าวได้ว่าเป็นบรรยากาศแห่งการเบ่งบานของประชาธิปไตย ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งขบวนการนักศึกษาและประชาชนได้ขับไล่รัฐบาล “ถนอม-ประภาส” สำเร็จ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เปิดบรรยากาศประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เหตุการณ์ที่เป็นที่ปลื้มปิติยินดีแก่ชาวชายแดนใต้เหตุการณ์หนึ่งก็คือการที่รัฐบาลปล่อยตัวชาวมุสลิมร้อยละ 100 คนที่ถูกขังลี้ภัยด้วยกฎหมายเบ็ดเสร็จของรัฐบาลถนอม กิตติขจร ที่จังหวัดนครราชสีมา ภายหลังกลุ่มนักศึกษาปลดแอกการรื้อเรียนว่าคนเหล่านี้ถูกจับกุมอย่างไม่เป็นธรรม

ในห้วงเวลาเดียวกัน นักศึกษาก็ได้สร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคมและการเมืองขึ้นอย่างกว้างขวาง มีอาสารณรงค์เรื่องสิทธิ อำนาจ และประชาธิปไตยในชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง แม้แต่ในที่ชุมนุมประท้วงที่ปัตตานีนี้ ประเด็นหนึ่งที่นักศึกษาเน้นย้ำถ่ายทอดกับผู้ชุมนุมอยู่บ่อย ๆ ก็คือเรื่อง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีเยือนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายหลังการชุมนุมยุติ
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง ดังที่อารีเพ็ญ อุตระสินธุ์เล่าว่า กิจกรรมบนเวทีกลางชุมนุมที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือการให้ความรู้เรื่องสิทธิทั้งสองประการ จึงถือเป็นครั้งแรกที่ชาวชายแดนใต้ได้รับฟัง และรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง (อารีเพ็ญ อุตระสินธุ์, 2558, น. 135)

คำบอกเล่าของอารีเพ็ญดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงสำนึกของนักศึกษาในฐานะพลเมืองไทยที่อยู่เหนือสำนึกความเป็นท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แม้ในกรุงเทพฯ จะมีการรวมตัวของนักศึกษา muslim เป็นสมาคมและชมรมแต่ก็เป็นการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมรณรงค์ทางการเมืองในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในระบบประชาธิปไตย พวกเขาก็ได้ถ่ายทอดความตระหนักนี้ไปสู่ชาวบ้านที่เข้าร่วมการชุมนุมด้วย ในแง่นี้ การชุมนุมประท้วงในมโนทัศน์ของประชาชนครั้งนี้จึงเป็นกิจกรรมในการเรียกร้องสิทธิพลเมืองของประชาชนชายแดนใต้ นั่นเอง

อย่างไรก็ดี ในแง่มุมของสิทธิมนุษยชนก็ยังเป็นประเด็นสำคัญอีกด้วย ซึ่งเราจะเห็นได้จากข้อเรียกร้องต่าง ๆ ที่ศูนย์พิทักษ์ประชาชนฯ ได้ประกาศออกมาครั้งแรกจำนวน 4 ข้อด้วยกันคือ ให้ทางราชการดำเนินการสืบสวนหาผู้กระทำผิดมาลงโทษตามกฎหมาย ให้รัฐบาลจ่ายค่าทำขวัญแก่ครอบครัวของผู้เสียชีวิต ให้รัฐบาลทบทวนนโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้ายในสามจังหวัดชายแดน

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาคใต้ และให้ชี้แจงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบข้อเท็จจริง

ข้อเรียกร้องทั้งสี่ดังกล่าวข้างต้นยืนยันสิทธิที่จะได้รับรู้ความจริงของเหตุการณ์ ซึ่งรัฐจะต้องดำเนินการสอบสวนและเผยแพร่ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชน ขณะเดียวกันในฐานะพลเมือง รัฐก็ควรต้องให้เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเงื่อนไขให้เกิดการทบทวนนโยบายบริหารและการปราบปรามโจรผู้ร้ายว่าจะไม่กระทบกระเทือนสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของพลเมืองผู้บริสุทธิ์ ส่วนสิทธิของผู้เสียชีวิตและครอบครัว รัฐก็ต้องดูแลชดเชยค่าเสียหายเนื่องจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐได้กระทำการละเมิดสิทธิในชีวิต และสิทธิอื่น ๆ ของพลเรือน

ในข้อเรียกร้องครั้งต่อมาภายหลังเกิดเหตุระเบิดลงบนเวทีชุมนุม จนกระทั่งมีผู้เสียชีวิตอีก 12 ราย บาดเจ็บอีกหลายราย จำนวนข้อเรียกร้องเพิ่มขึ้นเป็น 5 ข้อ คือ ให้จับตัวนักวิทยุอินทรีที่ก่อเหตุมาดำเนินคดีตามกฎหมายการยุติธรรม และชดเชยค่าเสียหายให้แก่ครอบครัวผู้เสียชีวิตและผู้เสียหาย อีกทั้งให้ถอนกำลังทหารออกจากสามจังหวัดภายใน 7 วัน ให้นายกรัฐมนตรีเดินทางลงพื้นที่ให้คำตอบต่าง ๆ ด้วยตนเอง และกรณีระเบิดกลางที่ชุมนุม ก็ให้รัฐชดเชยค่าเสียหายคู่เคียงกับข้อ 1

จะสังเกตได้ว่า ไม่ว่าจะมีการเรียกร้องกี่ครั้ง แม้จำนวนข้อในการเรียกร้องจะแตกต่างกันออกไป แต่มโนทัศน์ของผู้ชุมนุมยังคงให้ความสำคัญกับสิทธิ 2 ประการนี้อยู่ กระทั่งข้อเรียกร้องของกลุ่มข้าราชการซึ่งได้รวมกลุ่มกันแล้วขึ้นไปยื่นหนังสือพร้อมพุดคุยกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง ก็ยังคงอยู่ในขอบเขตของการยืนยันสิทธินี้ของประชาชน สิ่งนี้เป็นการยืนยันให้เห็นว่าความหมายและมโนทัศน์ของผู้ชุมนุมต่อการประท้วงยังคงอยู่ในขอบเขตเรื่องสิทธิที่กฎหมายไทยกำหนด การรวมตัวกันตั้งคำถามกับรัฐบาลจึงไม่ใช่การลุกฮือต่อต้าน แต่ถูกทำความเข้าใจว่าเป็นการใช้สิทธิ และการเรียกร้อง

สิทธิให้แก่ตนและประชาชนที่สูญเสีย เป็นสิทธิที่จะได้รับรู้ความเป็นจริง สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการไม่เลือกปฏิบัติ ความรู้สึกที่ว่ารัฐบาลเลือกปฏิบัตินั้นคุกรุ่นในหมู่ผู้ชุมนุมตลอดมา เนื่องจากกระบวนการนำตัวนาวิกโยธินผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายเป็นไปอย่างล่าช้า สิ่งนี้ทำให้พวกเขารู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมภายใต้กฎหมายไทยเดียวกัน มันจึงกลายเป็นประเด็นอ่อนไหว และถูกนำไปใช้เป็นเงื่อนไขหรือแรงจูงใจให้ผู้คนเข้ามาร่วมชุมนุมมากยิ่งขึ้น

วิธีการหนึ่งในการขยายวงแนวร่วมผู้ชุมนุมก็คือการสื่อสาร ซึ่งในกรณีนี้พบว่าผู้ชุมนุมใช้การสื่อสาร 3 ขอบเขตด้วยกัน คือ 1) การสื่อสารภายในกลุ่มผู้ชุมนุม 2) การสื่อสารกับชุมชนผู้ชุมนุม และ 3) การสื่อสารกับสังคม โดยการสื่อสารประเภทแรกนั้นเป็นบทบาทของฝ่ายเวทีที่จะชี้แจงผ่านการอภิปราย บรรยาย ตลอดจนการโจมตีโดยฝ่ายเวทีนี้มีผู้เข้าร่วมทั้งผู้รู้ทางด้านศาสนา นักศึกษา ปัญญาชน รูปแบบการสื่อสารจะพยายามไม่ให้ซ้ำซาก บางคืนก็มีการร่วมร้องเพลง การแสดงละครด้วยเพื่อให้สารที่ต้องการจะสื่อเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกผู้ชุมนุมได้ง่าย ดังที่ครั้งหนึ่งมีการแสดงละครของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี เนื้อหาจำลองพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐที่กระทำการอย่างผิดกฎหมายต่อประชาชน “เหตุนี้มันจะมีจริงหรือไม่ ฉันไม่รู้หรอก รู้แต่ว่าคืนนั้น คนดูที่มาร่วมชุมนุมประท้วงได้โห่ร้องขึ้นด้วยความเคียดแค้นชิงชังอย่างยิ่ง” (วาณิชสุนทรนนท์, 2554, น. 26)

รูปแบบการสื่อสารบนเวทีลักษณะต่าง ๆ นี้เข้าใจว่าเป็นประสบการณ์ที่แกนนำการชุมนุมเรียนรู้มาจากการชุมนุมประท้วงของขบวนการนักศึกษาและประชาชนในกรุงเทพฯ อาทิเพ็ญ เล่าว่าผู้ชุมนุมจะให้ความสำคัญกับแกนนำจากศูนย์พิทักษ์ประชาชนฯมาก ในการเข้าร่วมเจรจากับฝ่าย

รัฐบาลทุก ๆ ครั้ง กลุ่มผู้ชุมนุมจะรอยคอยฟังว่าตัวแทนจะกลับมาบอกเล่าหรือสื่อสารอย่างไร บรรยายการพูดคุยเป็นอย่างไร และข้อเรียกร้องถูกตอบสนองอย่างไรหรือไม่ ดังตอนหนึ่งที่เล่าถึงผลการเจรจาระหว่างตัวแทนรัฐบาลกับแกนนำศูนย์พิทักษ์ประชาชนก่อนการยินยอมสลายตัวในวันที่ 24 มกราคม 2519 ว่า แกนนำผู้เข้าเจรจากมีความวิตกกังวลว่าผลการเจรจา 7 ข้อจะเป็นที่พอใจของประชาชนผู้ชุมนุมหรือไม่ แต่เมื่อเห็นว่าผู้ชุมนุมต้องการให้แกนนำสื่อสารการเจรจาแกนนำก็ต้องสื่อสารออกไปแม้จะยังปริวิตกอยู่ก็ตาม ปรากฏว่าเหนือการคาดคิด “เมื่อผู้ประกาศของศูนย์ฯ ประกาศผลการเจรจาดกกลงกับฝ่ายรัฐบาลจบลง ทันใดนั้นเสียงโห่ร้องของประชาชนด้วยความยินดีปรีดาก็กึกก้องดังขึ้นสนั่นหวั่นไหวและยาวนาน เสียงตะโกน ‘เราชนะแล้ว ๆ ๆ!’ ดังแทรกเข้ามาเป็นระยะ ๆ” (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 161)

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารในรูปแบบนี้ แกนนำศูนย์ฯ ได้ให้ความสำคัญและมองว่าเป็นการสื่อสาร 2 ทาง (two-way communication) กล่าวคือแกนนำไม่ได้ไปร่วมตกลงกับฝ่ายรัฐบาลโดยยึดถือความพึงพอใจตนเองเป็นสำคัญ หากแต่ต้องพิจารณาอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมชุมนุมเพื่อประยุกต์เป็น “เนื้อหาหลัก” ของการเจรจา และในขั้นสุดท้ายก็ต้องรับฟังด้วยว่าผลการเจรจาจะเป็นที่พึงพอใจของผู้ชุมนุมหรือไม่อย่างไร

ส่วนการสื่อสารในรูปแบบที่ 2 คือ การสื่อสารกับชุมชนผู้ชุมนุม ในกรณีนี้จะพบการดำเนินการมา

ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุชุมนุมประท้วงแล้ว กล่าวคือ กลุ่มนักศึกษาท้องถิ่นที่ไปเรียนในกรุงเทพฯ ได้เคลื่อนไหวรณรงค์เรื่องประชาธิปไตยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กิจกรรมนี้ในที่สุดได้กลายเป็นการปูพื้นฐานให้แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมการชุมนุม เป็นการสื่อสารความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้าร่วมการชุมนุมประท้วงครั้งนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว อารีเพ็ญ เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า “การเผยแพร่ประชาธิปไตยตลอดระยะเวลาหนึ่งเดือนในพื้นที่ 3 จังหวัดฯ ดังกล่าว นอกจากประชาชนได้รับความรู้และตื่นตัวในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองภายใต้การปกครองในระบบประชาธิปไตยแล้ว...ก็ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นรูรกันดาร” (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 85)

การสื่อสารรูปแบบนี้ยังเห็นได้จากสถานการณ์ซึ่ง ๆ หน้า ดังภายหลังเหตุการณ์ระเบิดลงกลางที่ชุมนุม กระทั่งมีผู้เสียชีวิตทันที 11 ราย ผู้ชุมนุมประท้วงได้แห่ศพไปในตัวเมืองปัตตานีก่อนนำไปประกอบพิธีที่กูโบรีโต๊ะอาเยาะห์เพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนว่าผู้ชุมนุมได้รับการปฏิบัติต่ออย่างโหดร้ายและไม่เป็นธรรม ศพผู้เสียชีวิตในสถานการณ์การสื่อสารเช่นนี้กลายเป็นสถานะเป็นสัญลักษณ์แทนความยุติธรรมในปฏิบัติการของรัฐ ซึ่งคุกรุ่นอยู่ในจิตใจผู้คนอยู่แล้ว ศพจึงกลายเป็นรูปธรรมของความยุติธรรมนั้น จนสามารถโน้มนำให้จำนวนผู้เข้าร่วม

ขยายตัวมากขึ้นไปอีก มีผู้เข้ามาสมทบในขบวนแห่ศพนั้นหลายหมื่นคน ขบวนผู้แห่ศพผ่านถนนปัตตานีภิรมย์เข้าสู่ถนนยะลาเพื่อไปยังกูโบรีโต๊ะอาเยาะห์ ตำบลตะลุโบะ ยาวถึง 2 กิโลเมตร ผู้ชุมนุม “ยิ่งได้รับความเห็นอกเห็นใจจากมวลมหาประชาชนจากทั่วทุกสารทิศ เข้าหนุนช่วยพวกเขาอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำให้ขบวนการของประชาชนยิ่งเติบโตใหญ่และแข็งแกร่งขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์” (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 110, 128)

สุดท้าย เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการสื่อสารกับสังคม จะเห็นได้หลัก ๆ 2 วิธี คือการกระจายข่าวผ่านสื่อที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กิจกรรมการสื่อสารหลัก ๆ ในรูปแบบนี้ก็คือการนำเด็กชายวัย 14 ผู้รอดชีวิตขึ้นกรุงเทพฯ ไปแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนกระแสหลัก กระทั่งกลายเป็นข่าวพาดหัวใหญ่จากหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับ หลังจากนั้นก็นำเด็กชายไปปรากฏตัวและบอกเล่าบนเวทีชุมนุมที่ท้องสนามหลวง

นอกจากนั้น แกนนำผู้ประท้วงยังมีแผนเรื่องการเดินเท้าของชายฉกรรจ์จากปัตตานีไปกรุงเทพฯ เป็นแผนสำรองเพื่อการสื่อสารกับสังคมอีกด้วย

การสื่อสารในลักษณะนี้เป็นกลวิธีสำคัญที่ทำให้ประเด็นปัญหาท้องถิ่นกลายเป็นประเด็นปัญหาของสังคม ทำให้ปัญหาเฉพาะกลายเป็นปัญหาของทุกคน สุธรรม แสงประทุม พุดถึงเรื่องนี้ได้อย่างเด่นชัด เมื่อเขาโยงเหตุการณ์การทิ้งระเบิดกลางที่ชุมนุมว่าไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นแก่การชุมนุม

กูโบรีโต๊ะอาเยาะห์ ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ประท้วงที่ปัตตานีเท่านั้น แต่เหมือนกับเป็นวิธีการ
สามัญของรัฐบาลสร้างความหวาดกลัวที่ทางการ
ใช้เพื่อยับยั้งไม่ให้เกิดชุมนุมขยายตัวขึ้น เพราะก่อน
หน้านั้นเคยเกิดเหตุการณ์ในลักษณะนี้มาแล้วใน
การชุมนุมของประชาชนจากจังหวัดและภูมิภาค
อื่นๆ คือที่จังหวัดพังงา และเหมืองแม่เลียง จังหวัด
เชียงราย (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 121)

ความหมายและมโนทัศน์ในการจัดการผู้ชุมนุม เรียกร้องของรัฐบาล

กล่าวได้ว่า ระหว่างการชุมนุมประท้วง ตั้งแต่
ต้นจนการประท้วงยุติ ทางราชการก็ได้พยายามหา
ทางการแก้ไขปัญหาในหลายวิธีทางด้วยกัน โดยเฉพาะ
การระงับปากกับผู้ชุมนุมผ่านตัวแทนผู้เจรจาที่
จะดำเนินการตามมาตรการต่าง ๆ ที่เรียกร้อง จาก
ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการตกลงมาตรการกับ
ตัวแทนผู้ชุมนุมโดยตรงทั้งสิ้น 3 ครั้ง โดยทุกครั้งมี
ข้อเรียกร้องพื้นฐาน คือการให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช นายกรัฐมนตรี ในขณะที่นั้นเดินทางมา
เจรจากับผู้ชุมนุมด้วยตัวเอง ซึ่งข้อเรียกร้องนี้ไม่ได้
รับการปฏิบัติเลยจนกระทั่งการชุมนุมยุติลงใน
ปลายเดือนมกราคม

เมื่อพิจารณาจากปฏิบัติการต่างๆ ของรัฐบาล
ตลอดจนคำปราศรัยในหลาย ๆ ที่ภายหลังการที่
ผู้ชุมนุมประท้วงสลายตัว และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ลง
พื้นที่ชายแดนใต้ สะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลคึกฤทธิ์
จัดการปัญหาการชุมนุมครั้งนี้ผ่านมุมมองเรื่อง
สถานะของผู้ชุมนุมใน 3 ลักษณะด้วยกัน มุมมอง
เรื่องสถานะนี้ในที่สุดได้ส่งผลให้การปฏิบัติต่อกันมี
ความแตกต่างกันอีกด้วย

1) ผู้ชุมนุมเป็นชาวบ้านผู้บริสุทธิ์

การที่รัฐบาลมองผู้ชุมนุมเป็นชาวบ้านผู้บริสุทธิ์
ทำให้มีความพยายามตอบสนองการเรียกร้องต้องการ
ของผู้ชุมนุมเป็นระยะ ๆ เพื่อคลายความตึงเครียด

อันอาจจะถือเป็นมาตรการ “ผ่อนสั้นผ่อนยาว” ดังจะ
เห็นว่ามีการประชุมร่วมกันระหว่างตัวแทนผู้ประท้วง
กับตัวแทนรัฐบาลเกิดขึ้นหลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้น
ที่หอประชุมอิมคุทธบริหาร จังหวัดปัตตานี ได้มี
การประชุมร่วมกันระหว่างกองอำนาจการรักษ
ความสงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้นำทาง
ศาสนาอิสลาม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัด
ปัตตานี และสมาชิกสภาจังหวัดปัตตานี โดยมี
พลโทสนธิ์ จิตรปฎิมา แม่ทัพกองทัพบกที่ 4 เป็น
ประธาน² ที่ประชุมมีมติจะมอบรางวัล 10,000 บาท
ให้แก่ผู้ที่สามารถนำจับคนร้ายหรือมีหลักฐานพอที่
จะมัดตัวคนร้ายได้ และขอให้เชิญนายกรัฐมนตรี
เดินทางไปพบประชาชนสามจังหวัดภาคใต้พร้อม
ด้วยจุฬาราชมนตรี ด้านการปฏิบัติราชการของตำรวจ
ก็มีคำสั่งจากกรมตำรวจได้ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจจาก
กองปราบปรามสามยอดเดินทางไปร่วมกันสืบสวน
คลี่คลายคดีโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ดี ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองโดย
รวมที่ขาดเสถียรภาพ รัฐบาลคึกฤทธิ์ก็ก่อตั้งขึ้นมาได้
จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพียง 18 เสียง ทำให้
ขาดความมั่นคงเป็นอย่างยิ่ง สถานการณ์การเมือง
นี้เมื่อผนวกกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่ม
ผลประโยชน์และกลุ่มอาชีพตลอดจนสหภาพแรงงาน
ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ทำให้คณะ
รัฐมนตรีและคณะกรรมการฝ่ายการทหารของ
สภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นว่าย่างไม่มีเหตุผลอัน
สมควรที่จะต้องเดินทางไปเจรจาโดยตรงกับผู้ชุมนุม
ประท้วง เพียงแต่ให้ส่งตัวแทนไปก็เพียงพอ

ทั้งนี้ คณะรัฐบาลได้มีมติเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม
มอบหมายให้นายใหญ่ ศวิตชาติ รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงยุติธรรม เดินทางไปศึกษาข้อเท็จจริงและ
คลี่คลายปัญหาแทนนายกรัฐมนตรี ท่ามกลาง
ข่าวลือของคนในพื้นที่ว่ารัฐมนตรีผู้นี้ไม่กล้าลง
พื้นที่จริง แต่นั่งกินเบียร์สั่งการมาจากหาดใหญ่
(วาณิช สุนทรนนท์, 2554, น. 84)

ที่มา: ภาพประกอบบทความ <https://deepsouthwatch.org/th/node/9952>

ผลจากการลงมายังภาคใต้ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมดังกล่าว ได้มีการตอบสนองความต้องการของผู้ชุมนุม โดยได้มีการสั่งการให้กองพันนาวิกโยธินเฉพาะกิจที่ 185 ในส่วนที่ตั้งอยู่ ณ บ้านเชิงเขา หมู่ที่ 4 ตำบลบาราเกซาเบาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นตำบลที่เกิดเหตุ ย้ายออกห่างไปจากที่ตั้งเดิมไม่ต่ำกว่า 5 กิโลเมตร ภายในวันที่ 24 ธันวาคม 2518

ก่อนหน้านั้น หลังเหตุการณ์ที่ระเบิดลงกลางที่ชุมนุมกระทั่งมีผู้เสียชีวิตถึง 12 ราย พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น รองอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้น ก็ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ประชุม ร่วมกับนายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐประจําสํานักนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะเป็นตัวแทนคนสำคัญของรัฐบาลในเวลาต่อมา โดยที่ประชุมสรุปตามข้อเรียกร้องของผู้เข้าร่วมชุมนุมที่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเร่งหาตัวผู้กระทำความผิดในทั้ง 2 เหตุการณ์ คือ การสังหารที่สะพานกอตอ และการระเบิดใส่ผู้ชุมนุม รวมผู้เสียชีวิต 17 คนมาลงโทษ โดยรับว่ารัฐบาลต้องชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียชีวิตด้วย

ในฐานะตัวแทนรัฐบาล นายปรีดา พัฒนถาบุตร เดินทางลงมายังปัตตานี มีการจัดประชุมร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และคณะกรรมการศูนย์พิทักษ์ประชาชนฯ ระหว่างวันที่ 13-15 มกราคม ที่ห้องประชุมคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี โดยคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และศูนย์พิทักษ์ประชาชนฯ ได้ร่วมกันยื่นข้อเสนอสู่รัฐบาล

5 ข้อ คือ 1. ให้จับตัวฆาตกร กรณีสังหารหมู่ประชาชน 5 คนที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส มาดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม 2. ให้รัฐบาลชดเชยค่าเสียหายตามความพอใจของญาติผู้เสียหายและผู้ได้รับบาดเจ็บจากการที่ประชาชนถูกสังหาร 5 ศพ 3. ให้รัฐบาลถอนกำลังทหารที่ส่งมาประจำอยู่ในสามจังหวัดภาคใต้ออกไปภายใน 7 วัน 4. ให้นายกรัฐมนตรีเดินทางไปให้คำตอบแก่ประชาชนที่ชุมนุมประท้วงที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี และพิจารณาทบทวนนโยบายสามจังหวัดเสียใหม่ 5. ให้รัฐบาลชดเชยค่าเสียหายแก่ญาติผู้เสียชีวิตและผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการนี้ระเบิดในขณะชุมนุมประท้วงเรียกร้องขอความเป็นธรรมที่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2518 ตามความพอใจของญาติผู้เสียชีวิตและผู้ได้รับบาดเจ็บพร้อมทั้งจับกุมผู้ขว้างระเบิด มาดำเนินคดีตามกฎหมายโดยเร็วที่สุด

ปรากฏว่าการประชุมยุติลงโดยทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ทุกข้อ ยกเว้นข้อ 3 ที่เรียกร้องให้ถอนทหารออกจากพื้นที่ แต่ฝ่ายทหารได้ขอว่าอย่าให้เป็นการบีบบังคับ เพราะฝ่ายทหารก็เตรียมจะถอนตัวออกไปอยู่แล้วแต่มีไทม์ไลน์ และการถอนทหารก็ต้องถอน “ธงไชยเฉลิมพล” ออกไปด้วย ซึ่งทางทหารถือว่าเป็นการแพ้สงคราม อาจทำให้ทหารทั่วประเทศไม่พอใจศูนย์พิทักษ์ประชาชนฯ ประนีประนอมด้วยการแก้ไขข้อเสนอสู่ข้อ 3 โดยขอให้ถอนกองพันทหารนาวิกโยธิน เฉพาะกิจที่ 185 ถอนตัวออกจากจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น (สยามจดหมายเหตุ, 2519ข, น. 37)

กรณีของการถอนทหารนั้น กล่าวได้ว่าเป็น ปัญหาสำคัญของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันใน มุมมองด้านความมั่นคง การถอนทหารก็กระทบ กระเทือนต่อสถานการณ์ของกองทัพไทยเช่นเดียวกัน ที่ประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติได้นำเรื่องนี้เข้าสู่ การพิจารณาเมื่อวันศุกร์ที่ 17 มกราคม ก่อนจะลง มติว่าการปฏิบัติตามข้อเสนอให้ถอนทหารออกจาก สามจังหวัดทั้งหมดยังทำไม่ได้ แต่ก็ได้หาทางออก ให้แก่ผู้ชุมนุมด้วยการมอบหมายให้กองทัพเรือ ซึ่งเป็นต้นสังกัดของนาวิกโยธินที่เป็นปัญหาเป็น ผู้ดำเนินการ

ขณะเดียวกันทางด้านรัฐบาลก็ได้แต่งตั้งให้ พลตำรวจโทมนต์ชัย พันธุ์คงชื่น รองอธิบดีกรม ตำรวจฝ่ายปราบปราม เป็นประธานสอบสวน หาตัวผู้สังหารราษฎร 5 ศพที่ปัตตานี และต่อมา พลตำรวจโทมนต์ชัย ได้ส่งพันตำรวจเอกแว นสุวัฒน์ เป็นตัวแทนลงประสานงานตำรวจในพื้นที่

การเจรจามูลฐานของการมอดสถานะชาวบ้าน ผู้ชุมนุมเป็นผู้บริสุทธิ์นี้ ยังได้รับการสานต่อจาก ตัวแทนรัฐบาลในช่วงสุดท้ายก่อนการสลายการ ชุมนุม นายปรีดา พัฒนถาบุตร ซึ่งได้รับมอบอำนาจ เต็มจากนายกรัฐมนตรี ได้เปิดการเจรจากับผู้แทน ศูนย์พิทักษ์ประชาชนและผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2519 ที่ห้องประชุม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผลการเจรจาสามารถ ตกลงกันได้ด้วยความพอใจได้มีการลงนามใน แถลงการณ์ร่วมซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. รัฐบาลดำเนินการจับกุมดำเนินคดีกับผู้ ต้องหาคดีสังหารประชาชน 5 ศพและบาดเจ็บ 1 คน โดยจะออกคำสั่งจับในวันที่ 23 มกราคมนี้ และจะ มอบเรื่องให้ตำรวจภูธรกองปราบร่วมกันดำเนินคดี

2. รัฐบาลจะจ่ายค่าทำขวัญ ค่าทำศพและ ค่ารักษาพยาบาลแก่ญาติของผู้ตายและบาดเจ็บ รายละ 5 หมื่นบาท

3. ทางราชการได้สั่งให้เคลื่อนย้ายทหาร

นาวิกโยธินหน่วยที่ตั้งอยู่ ณ วัดเชิงเขา อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี ออกไปอยู่ ณ วัดสักชี อำเภอสาบบุรี และจะสับเปลี่ยนกำลังทหารหน่วยนี้กลับสังกัดเดิม ทันที

4. ข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบายสิ่งจังหวัดภาคใต้ คือปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ทางรัฐบาล จะรับไปพิจารณาต่อไป และกระชับให้เจ้าหน้าที่ที่ ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด หากมีเหตุเช่น นี้เกิดขึ้นอีกจะโทษผู้กระทำผิดทันที

5. ทางรัฐบาลจะดำเนินการตามกฎหมาย คดีระเบิดหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2518 โดยเคร่งครัดและรีบด่วน สำหรับ ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้ตายและ บาดเจ็บนั้น รัฐบาลจะรับไปพิจารณาช่วยเหลือโดย รีบด่วนต่อไปจะให้เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ได้รับการ แต่งตั้งให้รับผิดชอบในคดีนี้ แลกผลความคืบหน้า ของคดีให้ประชาชนทราบใน 30 วัน

6. ทางศูนย์พิทักษ์ประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการชุมนุมประท้วงขอความเป็นธรรม ในครั้งนี้ จะดำเนินการให้การชุมนุมประท้วงครั้งนี้ สลายตัวในทันที

7. เมื่อการชุมนุมประท้วงสลายตัวแล้ว รัฐบาล ไม่เอาเรื่องแก่ข้าราชการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่ หยุดมาร่วมประท้วงครั้งนี้ไม่ว่ากรณีใด ๆ³

จะเห็นได้ว่าข้อเรียกร้องบนฐานคติเช่นนี้ที่ สำคัญคือการต่อรองให้สถานะความเป็นผู้บริสุทธิ์ ของผู้ชุมนุมได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการโดย รัฐ โดยการตอบสนองครั้งสำคัญ และกลายมาเป็น เงื่อนไขที่ผู้ชุมนุมยอมรับได้ก็คือ การสั่งย้าย นายประสิทธิ์ โกมลมาลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัด ปัตตานีในห้วงเวลานั้น และจับกุมนาวิกโยธิน ผู้ก่อเหตุคดีสะพานกอตโต้ทั้ง 6 ราย มีการแต่งตั้ง นายเต็มศักดิ์ สมันตรัฐ ปลัดจังหวัดสตูล มาเป็น ผู้ว่าราชการแทน โดยการกระทำครั้งนี้ได้รับการกล่าว ถึงว่าเป็นการ “ข้ามขั้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน”

ในแวดวงมหาตไทย แต่เห็นได้ว่ารัฐบาลมีแรงจูงใจที่จะทำให้อาณานิคมดีขึ้นเพราะนายเดิมศักดิ์เป็นมลายูมุสลิม การมีผู้ว่านับถือศาสนาเดียวกันกับผู้ชุมนุมส่วนใหญ่คงสามารถยับยั้งความรุนแรงลงได้ (อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558, น. 156)⁴

2) ผู้ชุมนุมกับขบวนการแบ่งแยกดินแดน และ “ภัย” ก่อการร้ายอื่น ๆ

จากข้อมูลเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของทั้งฝ่ายผู้ประท้วงและฝ่ายราชการ จะเห็นได้ว่ามีความพยายามที่จะพูดคุยและหาข้อตกลงร่วมกันอย่างต่อเนื่อง หลังการเจรจากับพลเอกสฤษดิ์ จิตรปฏิมา และนายปรีดา พัฒนถาบุตร รักษาการรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ก็บรรลุข้อตกลงกันได้ระดับหนึ่ง แต่เหตุการณ์ก็ตึงเครียดขึ้นอีกเมื่อเกิดเหตุระเบิดกระทิงผู้ชุมนุมยืนหยัดจะชุมนุมต่อ โดยย้ายไปบริเวณหน้ามัสยิด ขณะที่ครั้งหลัง เมื่อนายปรีดาเจรจาลงตัวก็เกิดเหตุทหารถูกทำร้ายเสียชีวิตในที่ชุมนุมอีกครั้ง

สถานการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าจะมีมือที่ 3 เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วยไม่ต้องการให้สถานการณ์ลงเอยใช่หรือไม่ที่สำคัญมันกลายเป็นสถานการณ์ที่โน้มนำให้ต่างฝ่ายต่างจ้องมองกันต่างมุม ฝ่ายหนึ่งมองอีกฝ่ายอย่างไม่วางใจมากขึ้นจากเดิมที่ไม่เชื่อถืออยู่แล้ว โดยเฉพาะรัฐบาลนั้นมักจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจโดยพื้นฐาน เมื่อเกิดเหตุระเบิดขึ้นในการชุมนุมประท้วงหน้าศาลากลางจึงยิ่งตอกย้ำความเชื่อเรื่อง “ปากกับใจไม่ตรงกัน” ของรัฐให้ดูเป็นจริงยิ่งขึ้นไปอีก

ระหว่างการให้สัมภาษณ์และการปราศรัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในระยะแรก ๆ ที่กลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้องให้ลงพื้นที่เจรจานั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวตอนหนึ่งว่า “ผมมีเสรีภาพ ถ้าเป็นการบีบบังคับให้ไป ผมไม่ยอมรับฟัง ถ้าเชิญไปฟังลูกนิมิตจะไป ซึ่งก็ไม่ได้ไปทุกคน” (เดลินิวส์, 2518) คำพูดนี้ก่อให้เกิด

เกิดความไม่พอใจ และตัดพ้อว่ารัฐบาลในขณะนั้นขาดความจริงใจในการประสานปัญหาที่ประชาชนค้างคาใจ อีกทั้งยังมีน้ำเสียงดูหมิ่นอีกด้วย กระทั่งเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเข้มงวดมากขึ้น มีการยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ นายกฯ คึกฤทธิ์ ก็เดินทางลงพื้นที่ ซึ่งยิ่งตอกย้ำทัศนคติต่อรัฐบาลมากขึ้นว่าขาดความจริงจังและจริงใจในการแก้ปัญหา แต่กลับให้ความสำคัญกับการรณรงค์ในทางการเมืองและการเลือกตั้งแทน

อย่างไรก็ดี ในมุมมองของราชการ แม้ด้านหนึ่งจะเห็นว่าชาวบ้านเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ความเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ไม่อาจเป็นเกราะกันภัยแทรกแซงจาก “มือที่สาม” หรือผู้ก่อการร้ายได้ เหตุร้ายและการขยายตัวของชุมนุมประท้วงจึงยิ่งตอกย้ำความเชื่อเรื่องการแทรกแซงของขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่รัฐบาลเคยมีอยู่แล้วให้ลึกล้ำมากยิ่งขึ้น โดยเห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงจากกลุ่มผู้แบ่งแยกดินแดนซึ่งมีฐานที่มั่นที่ชวนสงสัยอยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน ดังที่สื่อมวลชนได้นำเสนอข้อมูลจากนายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รองเลขาธิการฝ่ายการเมือง สำนักนายกรัฐมนตรี เปิดเผยว่า สำนักนายกรัฐมนตรีได้รับหนังสือจากพันเอกประกอบ ประยูรโคคราช รัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทย ระบุว่าขบวนการปลดแอกปัตตานี ได้ส่งจดหมายรัฐบาลให้ถอนทหารออกจากภาคใต้ หากไม่ปฏิบัติตามจะคุกคามเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งภายในและนอกประเทศ รวมทั้งสถานทูตและสายการบินไทย จดหมายดังกล่าวส่งมาจากประเทศอิหร่าน โดยมีที่อยู่ของผู้ส่งอยู่ในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย (สยามจดหมายเหตุ, 2519ก, น. 7)

กระนั้นก็ตาม ในมุมมองของผู้ประท้วงก็มีการยืนยันว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนเองก็มีแผนที่จะเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวชุมนุมหากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงแล้วรัฐบาล ดังการเปิดเผยของอดีตแกนนำคนหนึ่งของขบวนการต่อนายอารีเพ็ญว่ามีการ

เตรียมกองกำลังหน่วยกล้าตาย 150 คนพร้อมอาวุธครบมือข้ามฝั่งจากมาเลเซียมาทางด้านตากใบ⁵ ในเวลาต่อมา เมื่อนายกรัฐมนตรีเดินทางลงภาคใต้ เกิดเหตุวางเพลิงเผาโรงเรียนหลายครั้ง รัฐบาลจึงตั้งข้อสงสัยว่าอาจเป็นปฏิบัติการของขบวนการ⁶

ด้วยมุมมองดังกล่าว ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้ชุมนุมกับขบวนการแบ่งแยกดินแดน แม้ว่าตัวแทนข้าราชการชาวมุสลิมในพื้นที่จะได้ยืนยันกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนไม่ได้เกี่ยวข้องกับการชุมนุมครั้งนี้แล้วก็ตาม การเชื่อมโยงนั้นมีลักษณะเป็นภาพเหมารวม มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่กลุ่มผู้ชุมนุมและขบวนการแบ่งแยกดินแดนว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน โดยมีฐานะเป็น “ศัตรูของชาติ” ราชการจึงมักใช้แนวปฏิบัติที่เหมือนกัน และมองว่าบางครั้ง ผู้ร้ายก็อาจวางตัวเองอยู่ในกลุ่มชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ การปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่จึงย่อมเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้บริสุทธิ์ เพียงแต่ฝ่ายทางการก็มีเหตุผลอันชอบธรรมของการกระทำการว่ามีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ความสงบสุขของประชาชน ดังที่นายสวัสดิ์ คำประกอบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข กล่าวถึงเหตุการณ์ผู้เสียชีวิตทั้ง 5 รายว่า 2 ใน 5 เป็น “โจรจริง” และการกระทำของนาวิกโยธินก็เกินไปโดยพลการแต่เป็น “พลการด้วยมุ่งหมายจะปราบปรามให้เกิดความสงบสุขแก่ประชาชน” (สยามจดหมายเหตุ, 2519ข, น. 36)

มุมมองเช่นนี้ยังเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากท่าทีและคำพูดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งได้กล่าวที่ห้องประชุมศาลากลางจังหวัดสงขลาระหว่างการลงพื้นที่ภายหลังการยุบสภาและผู้ชุมนุมสลายตัวว่าสถานการณ์ที่ไม่สงบในภาคใต้ นั้น มีสาเหตุเกิดจากหลายด้านเช่น ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์โจรจีนคอมมิวนิสต์ ขบวนการก่อการร้าย และกลุ่มพลังอื่น ๆ โดยมีปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ซึ่งในขณะนั้นเป็นปัญหาสำคัญของภาคใต้ด้วย เพราะ

การชุมนุมที่หน้าศาลากลาง

ที่มา: <https://deepsouthwatch.org/en/node/2058>

คอมมิวนิสต์มีการเคลื่อนไหวปฏิบัติการอยู่ทั่วไปในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา สตูล และบางท้องที่ของปัตตานีกับกระบวนฐานความเข้าใจนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ระบุว่าจะไม่ยอมเสียดินแดนให้แก่ใครแม้แต่กระเป๋ยัดนิ้ว จะสร้างความเสมอภาคให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ถ้าผู้ใดประสงค์จะออกไปอยู่ที่อื่น ก็ออกไปได้แต่ตัว จะเอาแผ่นดินนี้ไปด้วยไม่ได้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตอกย้ำมุมมองนี้ให้เด่นชัดขึ้นอีกครั้งระหว่างการกล่าวสุนทรพจน์ที่ค่ายเสนาณรงค์หาดใหญ่เมื่อที่ 29 มกราคม 2519 ว่า สภาพการณ์บ้านเมืองปัจจุบันนับว่าอยู่ในสภาวะสงครามที่ยิ่งใหญ่ หากแพ้จะไม่มีความเป็นไทยหลงเหลืออยู่ ดังนั้น ทุกฝ่ายทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันรบให้ชนะให้ได้ เพื่อรักษาสิ่งที่ปู่ย่าตายายสะสมเอาไว้พันปีคือความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ขอให้ทุกฝ่ายสู้กับสงครามที่ไม่มีแนว ศัตรูของคนไทยมีทั้งที่อยู่ในป่า ในชายแดน ในเมือง ในวงงานราชการ และในมหาวิทยาลัยกับสถานศึกษาทุกแห่ง เข้าศึกได้ จูโจมด้วยสติปัญญาเล่ห์กลมากมายหลายประการ สถานการณ์ของประเทศไทยจึงตกอยู่ในยามคับขัน เพราะสู้กับศัตรูที่มองไม่เห็นตัว ทุกคนต้องสามัคคีกัน ประมาทไม่ได้ ความสามัคคีคืออาวุธหนักที่ใช้สู้กับข้าศึกได้ ชาวกรองที่ได้รับมายืนยันว่าประเทศไทยในฐานะเสี่ยงอันตราย สงครามครั้งนี้ต้องสู้ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนพร้อมกัน และถ้าพลาดพลั้งก็

จะต้องตายด้วยกันทั้งหมด (สยามจดหมายเหตุ, 2519ง, น. 100)

ในมุมมองนี้ รัฐธรรมนูญมาตรา 1 จึงได้รับการยืนยันจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ด้วย โดยท่านกล่าวว่า ประเทศไทยจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใครจะแบ่งแยกมิได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดภาคใต้ นั้นเกิดจากความไม่เข้าใจกัน รัฐบาลจะพยายามแก้ไขทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ภายใต้คำอธิบายดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่ารัฐบาลเห็นความจำเป็นว่าการส่งทหารออกมาประจำการในพื้นที่ป็นภารกิจเพื่อพิทักษ์รักษาชาติจากเงื้อมมือของศัตรูของชาติ ทหารจะช่วยรักษาความสงบในภาคใต้ ปกป้องประชาชนผู้บริสุทธิ์ให้มีความปลอดภัย “ถ้าหากยังไม่สงบ รัฐบาลก็จะส่งทหารเข้ามาเพิ่มอีก รัฐบาลจะไม่ยอมถอนทหารออกจากเขตสามจังหวัดภาคใต้เด็ดขาด แต่จะเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในภาคใต้ให้เกิดความเข้าใจอันดี” (สยามจดหมายเหตุ, 2519ง)

จะเห็นได้ว่าความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับเหตุผลของตัวแทนรัฐบาลที่ถูกส่งลงมาเจรจากับผู้ชุมนุมที่ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อเรียกร้องครั้งแรกในข้อที่ 3 ที่มีรายละเอียดให้กองทัพอพยทหารออกจากชายแดนใต้ทั้งหมดได้ เนื่องจากวิธีคิดเรื่องความมั่นคงมองว่าการปฏิบัติการในชายแดนใต้คือการทำสงคราม หากถอนทหารทั้งหมด ก็ต้องถอนธงไชยเฉลิมพลด้วย จะทำให้ทหารเสียขวัญและกำลังใจ (สยามจดหมายเหตุ, 2519ข, น. 37) เหมือนการแพ้สงคราม เพราะธงไชยเฉลิมพลเป็นธงประจำกองทัพบกที่ได้รับพระราชทานจาก “จอมทัพ” อันหมายถึงพระมหากษัตริย์

3) ผู้ชุมนุมในฐานะพลเมืองบนความเสมอภาค

ในตอนต้นผู้เขียนได้กล่าวถึงมโนทัศน์เรื่องสิทธิมนุษยชนกับสิทธิพลเมือง ที่ฝ่ายแกนนำผู้ชุมนุมประท้วงได้รณรงค์และตอกย้ำให้เห็น อันเรียกได้ว่า

เป็นการแพร่กระจายของความคิดเรื่องสิทธิประชาชนในระบบประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ทั้งนี้ในมุมมองของรัฐบาล ก็มีการกล่าวถึงสิทธิพลเมืองของผู้ชุมนุมประท้วง และชาวมลายูมุสลิมในชายแดนภาคใต้เช่นเดียวกัน เพียงแต่รัฐบาลขณะนั้นเห็นว่าความเป็นพลเมืองของคนชายแดนใต้ควรจะต้องมีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับคนในพื้นที่อื่น ๆ แนวคิดนี้ปรากฏในคำให้สัมภาษณ์ครั้งสำคัญของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ “การชุมนุมให้นายกฯ ไปมีหลายจังหวัดแล้ว ถ้าไปก็เท่ากับยกฐานะจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดพิเศษ ซึ่งผมก็ไม่ยอมยก ผมเห็นว่าเท่ากับจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย ผมจะไปไหนก็ได้ตามใจผม ในฐานะคนไทย ผมมีเสรีภาพ ถ้าเป็นการบีบบังคับให้ไป ผมไม่ยอมรับฟัง ถ้าเชิญไปฟังลูกนิมิตจะไป ซึ่งก็ไม่ได้ไปทุกคน” (เดลินิวส์, 26 ธันวาคม 2518)

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าวว่า จะสร้างความเสมอภาคแก่ทุกคนทุกกลุ่มทุกศาสนาโดยเท่าเทียมกัน สิทธิพิเศษที่คนบางกลุ่มเคยได้รับ เช่น การเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาชั้นสูงโดยไม่ต้องสอบก็ขอยกเลิก แต่รัฐบาลจะให้ความสำคัญในท้องถิ่นในการแข่งขันเข้าศึกษา ก่อน จะปรับปรุงการศึกษาระดับก่อนมหาวิทยาลัยให้มีคุณภาพสูงขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวใต้ทุกเชื้อชาติศาสนามีโอกาสศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยเท่า ๆ กัน ส่วนด้านการพัฒนาสังคมและอาชีพ ในการปราศรัยที่ค่ายอิงคยุทธบริหาร ปัตตานี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ยืนยันว่าจะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญเพื่อไม่ให้ใครแยกดินแดนไทยออกไป จะรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจทุกศาสนา ส่งเสริมเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแผนที่วางไว้ จัดกำลังทหารคอยรักษาความสงบ ที่ยะลากล่าวในหอประชุม

ศาลากลางจังหวัด เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ว่า ขอให้ข้าราชการทุกฝ่ายควบคุมการเลือกตั้งด้วยความเข้มแข็งสุจริตยุติธรรมที่นักวิชาสกกล่าวว่าจะพัฒนาจังหวัดนราธิวาสให้มีความสงบสุขทัดเทียมกับจังหวัดอื่น ๆ ส่งเสริมอาชีพของประชาชนให้มีระดับชีวิตที่ดีขึ้น

จะเห็นได้ว่ารัฐบาลในขณะนั้นยอมรับเรื่องสิทธิ โอกาส และความเท่าเทียมในทางหลักการ แต่มีเงื่อนไขว่าทั้งหมดนั้นจะต้องดำเนินไปภายใต้หลักการเรื่องความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะหลักการประเทศไทยเป็นหนึ่งเดียวแบ่งแยกมิได้ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 มาตรา 1 การที่จะสร้างความเท่าเทียม ความเสมอภาค สิทธิ และเสรีภาพใด ๆ ในมโนทัศน์ของรัฐบาลจึงอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นได้ แต่ภายใต้หลักการนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อาจจะหลงลืมไปว่า ในขณะนั้นนั่นเองที่หลักการเรื่องความมั่นคงได้กลายเป็นเงื่อนไขหลักหนึ่งทีก่อให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียม ความไม่ยุติธรรม กระทั่งพัฒนาเป็นความไม่เชื่อมั่นและความไม่ไว้วางใจระหว่างราชการกับประชาชนในพื้นที่

บทสรุป

เหตุการณ์ชุมนุมประท้วงใหญ่ในปัตตานีดังที่บทความนี้ได้กล่าวมาในรายละเอียด แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของฝ่ายต่าง ๆ ผ่านข้อมูล

เรื่องเล่าที่หลากหลายสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของชาวบ้าน นักศึกษา ปัญญาชน ข้าราชการ ตลอดจนนักการเมืองฝ่ายต่าง ๆ ต่อปัญหาชายแดนภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2510 และหลังจากนั้นได้อย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากเรื่องเล่าชิ้นต้นเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า ความเคลื่อนไหวที่ได้ชื่อว่า “ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของปัตตานี” ครั้งนี้มีวาทกรรมการเมืองประชาธิปไตยที่เน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน และสิทธิพลเมืองมากกว่าวาทกรรมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือวาทกรรมแบบชนกลุ่มน้อย ซึ่งเพิ่งปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดในช่วงหลัง ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวประท้วงปัตตานี พ.ศ. 2518 เป็นระลอกคลื่นประชาธิปไตยที่มีแรงกระเพื่อมมาจากการเคลื่อนไหวของประชาชนและนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มากกว่า ปัญหาเงื่อนไขทางชาติพันธุ์ได้พัฒนาเป็นเงื่อนไขเสริมที่กระตุ้นให้การชุมนุมขยายตัว แต่แกนหลักของการต่อสู้ก็ยังคงดำเนินอยู่ในบริบทที่ผู้ชุมนุมต้องการให้รัฐบาลไทยปฏิบัติต่อคนในพื้นที่ให้เสมอภาคและเท่าเทียม ในฐานะมนุษยชนและพลเมืองของความ เป็นไทย

สิ่งนี้เห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อหลังจากนั้น แกนนำ การประท้วงเกือบทั้งหมดได้เดินเข้าสู่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ลงสมัครรับเลือกตั้ง บางส่วนก็ประกอบวิชาชีพนักกฎหมาย ■

เชิงอรรถ

¹ อารีเพ็ญ ให้รายละเอียดว่า ศูนย์พิทักษ์ประชาชนเป็นองค์กรนำองค์กรเดียวในการขับเคลื่อนการประท้วง ทำหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการต่อสู้ โดยมีโครงสร้าง 2 ส่วน คือ ฝ่ายที่ทำหน้าที่กำหนดแผนการขับเคลื่อนรายวัน ประมวลข่าวสาร ประเมินความรู้สึกรู้สีกของประชาชน พร้อมประเมินท่าทีของรัฐ คนฝ่ายนี้มีทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผยตัว ใช้วิธีการเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปเรื่อยๆ โดยในกลุ่มนี้มีสุธรรม แสงประทุม จาก ศนท.รวมอยู่ด้วย อีกฝ่ายคือ ฝ่ายปลุกเร้าหรือกระตุ้นความรู้สึกให้ผู้ชุมนุมมีความคิดคึก อีกทีมในการยึดเหนี่ยว ได้แก่กลุ่มคนที่ทำหน้าที่บนเวที มีนักพูดฝีปากกล้าทั้งภาษามลายูและภาษาไทย โดยฝ่ายนี้มีทั้งที่เป็นมุสลิม และไทยพุทธ (2558, น. 125)

² ต่อมาในสมัยที่ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี สันห์ จิตรปฏิมา ครองยศ “พลเอก” เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และเป็นหัวหน้าคณะยกเครื่อง ก่อการยึดอำนาจพลเอกเปรม เมื่อ 1-3 เมษายน 2524 ซึ่งรู้จักกันในนามกบฏยังเติร์ก หรือเมษาฮาวาย

³ แถลงการณ์ร่วมกันดังกล่าวลงนามโดยนาย ปรีดา พัฒนถาบุตร ผู้ซึ่งได้รับมอบอำนาจเดิมจากนายกรัฐมนตรี นายยูโซะ บินมะ เลขาธิการศูนย์พิทักษ์ประชาชน นายอาหมีน โต๊ะมีนา ผู้แทนกลุ่มผู้นำศาสนาภาคใต้ นายรอพลี อีซอ ผู้แทนกลุ่มครุมุสลิมภาคใต้ นายกาหมีน อาเกียโอไร ผู้แทนกลุ่มสมาชิกสภาจังหวัด หลังจากการเจรจาตกลงกันแล้ว นายยูโซะ บินมะ เลขาธิการศูนย์พิทักษ์ประชาชน ได้นำผลไปแถลงให้ประชาชนและผู้ชุมนุมอยู่ที่มัสยิดกลางปัตตานีทราบ ก่อนจะแถลงข่าวว่าการชุมนุมจะมีต่อไปอีก 1 วัน และจะทำพิธีเพื่อสลายตัวในวันที่ 24 มกราคม 2519 รวมเวลาการชุมนุมประท้วงครั้งนี้ 45 วัน

⁴ กรณีการย้ายนายประสิทธิ์นั้น สัมพันธ์กับคดีฝังใจเรื่องข้าราชการไทยไม่มีความเป็นธรรมกับคนในพื้นที่อย่างสำคัญ โดยก่อนที่นายกรัฐมนตรีกับคณะจะเดินทางลงมา ได้มีผู้นำใบปลิวไปแจกจ่ายติดไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ เมื่อวันที่ 27 มกราคม เรียกร้องให้ข้าราชการทุกคนขอย้ายตัวเองออกจากจังหวัดปัตตานี โดยอ้างเหตุผลว่า ข้าราชการเหล่านี้รับราชการมานานแล้วแต่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนได้ จึงไม่ได้รับความร่วมมือ ขอให้ข้าราชการทั้งหลายกรอกแบบรายการในหนังสือขอย้ายตนเองออกไปและให้ยื่นแบบรายการดังกล่าวต่อผู้บังคับบัญชาของตน ขอเรียกร้องในใบปลิวยังระบุด้วยว่า การที่กระทรวงมหาดไทยส่งย้ายนายประสิทธิ์ โกมลมาลย์ ให้พ้นจากตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีนั้น เป็นแผนการหาเสียงของนักการเมืองบางคน ในวันเดียวกันนั้น ก็มีใบปลิวอีกฉบับหนึ่งลงนาม “ข้าราชการและประชาชนชาวพุทธ” แจกจ่ายในที่ต่าง ๆ เรียกร้องให้ประชาชนมาชุมนุมเพื่อพบกับนายกรัฐมนตรีที่จะมาเยือนปัตตานี ภายหลังทราบว่าเป็นการเกี่ยวข้อกับนายประสิทธิ์ที่รู้สึกว่าเขาตนเองถูกโยกย้ายโดยไม่เป็นธรรม เพราะเพิ่งเข้ารับตำแหน่ง เขาจึงแถลงข่าวว่า นับจากวันที่ผู้ชุมนุมประท้วงสลายไปเมื่อวันที่ 23 มกราคม สถานการณ์ต่าง ๆ ดีขึ้น เริ่มมีประชาชนมาฝากเงินกับธนาคารเพิ่มขึ้นจากระหว่างที่มีการประท้วงอีก 40% บริษัทประกันชีวิตขายกรมธรรม์เพิ่มขึ้น 60% คดีอุกฉกรรจ์ลดน้อยลง กิจกรรมค้ากระเตื้องขึ้น

⁵ อารีเพ็ญอ้างถึงอดีตนักรบปลดแอกสังกัด “แนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปัตตานี” ผู้นี้ว่า ในปี 2531 เขาได้มอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยเมื่อปี 2531 ตามโครงการฮาร์ป็นบารู ของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกขณะนั้น โดยหน่วยกล้าตายเดินทางข้ามพหุปีเหลืองเข้าเขตสุไหงปาดี ไปพักที่เขาคะลิบูเกะหนึ่งคืน วันรุ่งขึ้นระหว่างรอรถยนต์บรรทุกจำนวน 5 คันที่จะมารับไปส่งเข้าตัวเมืองปัตตานี ก็ได้รับแจ้งว่าการชุมนุมสลายตัวโดยสมัครใจของประชาชนแล้ว “ยุทธการที่เตรียมแผนไว้ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง” ทางหน่วยเหนือจึงมีคำสั่งให้ถอนกำลังข้ามพรมแดนเข้าไปยังมาเลเซียตามเดิม (อารีเพ็ญ อุดรสินธุ์, 2558, น. 159)

⁶ รายงานข่าวเรื่องนี้ปรากฏในสื่อมวลชนทั่วไป โดยมีเหตุการณ์วางเพลิงใหญ่ ๆ 4 ครั้ง คือ เมื่อเวลา 01.30 น. ย่างเช้าวันที่ 29 มกราคม ก่อนหน้า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะออกเดินทางไปภาคใต้ ได้มีผู้ร้าย 7 คนวางเพลิงเผาโรงเรียนประชาบาลบ้านสาออก หมู่ที่ 4 ตำบลท่าสาบ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เจ้าหน้าที่ตำรวจร่วมกับประชาชนช่วยกันดับเพลิง ปรากฏว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ถูกไฟเผาไหม้ เหลืออาคารอยู่เพียงหลังเดียว ค่าเสียหายประมาณ 300,000 บาท ต่อมาในเวลา 05.00 น. วันเดียวกัน เกิดเหตุวางเพลิงเผาโรงเรียนบ้านบาโด หมู่ที่ 7 อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ประชาชนช่วยกันดับเพลิงได้ทันก่อนที่ไฟจะลุกลามไหม้อาคารทั้งหมดเสียหายมีพื้นที่อาคารเรียนทะเลเล็กน้อย แก้อื้อไหม้ 2 ตัว หน้าต่างไหม้ 4 บาน ค่าเสียหายประมาณ 2,000 บาท รายที่ 3 เมื่อเวลา 01.15 น. วันที่ 29 มกราคม คนร้ายวางเพลิงเผาโรงเรียนบ้านตะบึงตง หมู่ที่ 3 ตำบลลูโบะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดยะลา ประชาชนช่วยกันดับเพลิงได้ทัน อาคารเรียนเสียหายเล็กน้อย มูลค่าประมาณ 3,000 บาท รายที่ 4 เกิดเวลา 02.00 น. คนร้ายวางเพลิงเผาโรงเรียนบ้านต้นหยงลูโละ หมู่ที่ 2 ตำบลต้นหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ประชาชนช่วยกันดับเพลิงได้สำเร็จ ค่าเสียหายประมาณ 7,000 บาท เพลิงไหม้ทั้งสี่รายข้างต้นนั้น เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมคนร้ายได้ แต่สันนิษฐานว่าเป็นการกระทำของโจรแบ่งแยกดินแดนภาคใต้ ซึ่งต้องการก่อวินาศกรรมให้ประชาชนเกิดความระส่ำระสายในโอกาสที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีเดินทางมาถึง (กองบรรณาธิการสยามจดหมายเหตุ, 2519, น. 102-103)

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการ. (2519 ก, มกราคม, 1-8). การประชุมประท้วงที่จังหวัดปัตตานี. **สยามจดหมายเหตุ**.

กองบรรณาธิการ. (2519 ข, มกราคม, 9-15). การชุมนุมประท้วงที่ปัตตานี. **สยามจดหมายเหตุ**.

กองบรรณาธิการ. (2519 ค, มกราคม, 16-22). เหตุการณ์ที่ปัตตานี. **สยามจดหมายเหตุ**.

กองบรรณาธิการ. (2519 ง, มกราคม, 23-29). ข้าราชการจังหวัดปัตตานีเคลื่อนไหว. **สยามจดหมายเหตุ**.

จันจิรา สมบัติพูนศิริ. (2559). “เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ”: การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ ศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550. ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บ.ก.), **พื้นที่สันติวิธี หนทางสังคมไทย ความรู้ ความลับ ความทรงจำ** (น. 94). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสำนักพิมพ์ของเรา.

เดลินิวส์. (2518, 26 ธันวาคม).

พิเชฐ แสงทอง. (2551). “ผจญภัยในแดนมหัศจรรย์: ภารกิจของความเป็นไทยในวรรณกรรมไทยว่าด้วยมลายูมุสลิม.” ใน **วาทกรรมวรรณกรรม: เปิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย**.

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วาณิช สุนทรรณท์. (2554). **ประท้วงปัตตานี: ความทรงจำที่เริ่มจะลางเลือน**. กรุงเทพฯ: นกเข้าสำนักพิมพ์.

อารีเพ็ญ อุดรสินธุ์. (2558). **กลุ่มสลัดนกลางกระแสประชาธิปไตยเบงบาน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาค้นคว้าเด็กและเยาวชน.